

6. Шнейдер Л.Б. Профессиональная идентичность / Учеб.пособ. – Москва – Воронеж: “Модек” 2004.
7. Мей Р. Искусство психологического консультирования. – Москва: Независимая фирма “Класс”, 1994.
8. Иванова Н.Л., Конева Е.В. Профессиональная идентичность и профессиональное пространство // Мир психологии. – 2004. – № 2.
9. Иванова Н.Л. Профессиональная идентичность в социально – психологических исследования // Вопросы психологии. – 2008. – № 1.
10. Прикладні аспекти дослідження професійної ідентичності особистості / М. Марусинець // Соціальна психологія: Український науковий журнал. – 2005. – № 3.
11. Ложкін Г., Волянчук Н. Професійна ідентичність в контексті маргінальної поведінки суб'єкта / Г. Ложкін, Н. Волянчук // Соціальна психологія. – 2008. – № 3.
12. Гарбузова Г.В. Эмпирические критерии формирования профессиональной идентичности студентов // www.bali.Ostu.ru/umc/arhiv/2007/1/Garbuzova.doc

V. Derevianko. Theoretical aspects of formation of future psychologist – consultant’s professional identity.

The article deals with the theoretical aspects and problems of the professional identity formation of the psychologist-consultant. The basic approaches concerning the definition of the concept «identity» are considered. The necessity of forming of professional identity of future psychologists – consultants during their studies in higher educational pedagogical setting is explained and examined.

Key words: professional identity, psychologist-consultant, personal identity, ID-dyfusnist.

УДК 373.211.24

Я. О. Карпенко

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ
ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНОЇ ПОЗИЦІЇ ПЕДАГОГІВ**

У статті розглядаються психологічні особливості професійно-особистісної позиції в педагогічній діяльності, проаналізовані основні її професійні компоненти.

Ключові слова: професійно-особистісна позиція, професійна майстерність, професійна компетентність, професійна спрямованість.

Постановка проблеми. Сучасна вітчизняна освіта потребує підготовлених учителів, здатних на високому професійному рівні виконувати своє призначення. Адже вчительська професія пред'являє сьогодні підвищені вимоги до особистісних і професійних якостей своїх працівників. Педагогічна реальність та дослідження науковців свідчать, що в новій гуманістично-орієнтованій освітній парадигмі особливого значення набуває внутрішній зміст особистості педагога, його індивідуальність

перетворюється в найважливішу цінність і значимий компонент освіти. Суспільству сьогодні потрібен вчитель, який відрізняється цілісним гуманістичним світоглядом, високим професіоналізмом, професійною та особистісною культурою, який комплексно реалізує у професії свій творчий потенціал та свій спосіб життєдіяльності на основі інтеграції загальнолюдських і професійно значущих цінностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Все це актуалізує необхідність оволодіння фахівцем високою професійно-педагогічною майстерністю, професійною спрямованістю, свідченням якої, на думку багатьох вчених, є наявність у вчителя сформованої професійно-особистісної позиції. Перш ніж розглянути явище професійно-особистісної позиції в руслі педагогічної діяльності вчителя, необхідно зазначити, що вчені розуміють, під поняттям “позиція”. Позиція особистості педагога визначає вектор його професійної діяльності, відображає специфіку індивідуальної свідомості, сукупності значущих цінностей і міжособистісних відносин. Як стверджує В.О. Сластьонін, вона інтегрує в собі професійно-педагогічну спрямованість, компетентність, майстерність та педагогічну культуру вчителя [15, 32]. Сучасний педагог, який орієнтований на реалізацію особистісного підходу, повинен підніматися до рівня його осмислення і внутрішнього прийняття, а не лише володіти відповідними знаннями і технологіями. Як зазначає Б.С. Братусь, поняттю буття в гуманітарній сфері найбільш повно відповідає поняття “позиція” [3, 133].

В активний науковий обіг це поняття ввійшло порівняно недавно завдяки роботам Б.Г. Ананьєва, Л.І. Божович, В.Н. Мясіщева, С.Л. Рубінштейна і ін. Розглядуваної проблеми торкалися у своїх роботах О.Г. Асмолов, Н.П. Анікеєва, І.Д. Бех, І.А. Колеснікова, Л.В. Кондрашова, А.К. Маркова, Л.М. Мітіна, В.О. Сластьонін, В.І. Слободчиков, І.С. Якиманська і ін. Існує ряд підходів до трактування терміну “позиція особистості”. Явище педагогічної позиції, як стверджує В.О. Сластьонін, відображає систему тих інтелектуальних, вольових і емоційно-оцінних ставлень до світу, педагогічної дійсності і педагогічної діяльності зокрема, які є джерелом активності педагога. Вона визначається, з одного боку, тими вимогами, очікуваннями й можливостями, які пред'являє й надає йому суспільство. А з іншого боку, діють внутрішні, особисті джерела активності - потяги, переживання, мотиви й цілі педагога, його ціннісні орієнтації, світогляд, ідеали [15, 32]. Важливою у контексті нашого дослідження є думка І.Д. Беха, який вказує на унікальність педагогічної позиції, оскільки вона одночасно є і особистісною, і професійною. Вчений наголошує, що педагог у своїй дійсно педагогічній позиції ніде і ніколи не зустрічається з дитиною як “об’єктом (якщо він дійсно педагог); в особистісній позиції він завжди зустрічається з іншою людиною, а у власне професійній – з умовами її становлення і розвитку [2, 76]. Потреба реалізації особистісної спрямованості

педагогічного процесу та створення освітнього середовища, що стимулює розвиток грамотної, творчої, ініціативної особистості школяра, актуалізує проблему підготовки вчителів, здатних забезпечувати не просто трансляцію готових знань і умінь, безумовно необхідних дитині, але й розвивати в кожного учня індивідуальність, активно й творче ставлення до власного життя. З погляду на це можна стверджувати, що успішність педагогічної діяльності сучасного вчителя можна розглядати як функцію його суб'єктності, що вимагає від нього внутрішньої впорядкованості та структурованості смислів, цінностей, здатності до саморегуляції власних дій, ставить особливі вимоги до його професійної позиції і, власне, виявляється через цю позицію.

Формування цілей статті. Метою нашої статті є з'ясування на основі аналізу наукових джерел сутнісних змістових аспектів професійно-особистісної позиції та визначити її роль у розвитку професійно-педагогічної діяльності вчителя. Позиція вчителя стосовно професійної діяльності – це позиція активного суб'єкта, який самостійно приймає рішення відповідно до внутрішніх цінностей, мотивації, переконань. Виділення у професійній позиції вчителя суб'єктної складової відображає спосіб самореалізації, самоствердження і саморозвитку його як професіонала та має наступні прояви:

- суб'єктивна фіксація професійно-значущих способів діяльності, вироблення на цій основі власної системи дій;
- вироблення особистісних критеріїв і норм професійної діяльності;
- вихід за рамки нормативної діяльності, здатність авторського проектування особистісно значущого способу здійснення життєвих і професійних стратегій.

Виклад основного матеріалу. Саме завдяки суб'єктивній складовій позиції вчителя ми можемо чітко визначити поняття професійно-особистісної позиції вчителя та її основні складові. Професійно-особистісна позиція педагога – це спосіб реалізації педагогом власних особистісних і професійних цінностей в педагогічній діяльності. На нашу думку, особистісна позиція педагога проявляється у всякій зустрічі дорослого з дитиною, а також характеризується особистісними новоутвореннями. В свою чергу, на думку В.О. Сластьоніна, професійна позиція - інтегрує в собі професійну педагогічну спрямованість, компетентність та майстерність [15]. Ці стрижневі складові, ми намагатимемось розкрити далі в нашій статті. Здійснивши аналіз наукової літератури, ми погоджуємось з думкою Л.М. Шевченко, що професійна спрямованість - це складне, багатогранне утворення, яке є результатом формування системи ціннісних мотивів, які спонукають особистість до засвоєння нею професійних знань, умінь, навичок та способів їх творчого використання на практиці [16]. Професійна спрямованість складається з таких компетенцій: позитивне ставлення до

професії; професійна придатність; професійна мотивація; професійні інтереси, цінності, відносини; психологічна готовність до професійної діяльності; професійна усталеність [13, 124]. Формування професійної спрямованості відбувається в тісному взаємозв'язку з формуванням самої особистості, яке є безперервним, цілісним процесом розвитку і здійснюється в результаті її соціалізації, виховання і самовиховання.

Для формування професійно-педагогічної спрямованості необхідно реалізовувати педагогічну спрямованість навчання, що полягає в формуванні педагогічних поглядів, знань, суджень та вмінь пов'язувати їх з безпосередньо з практичною педагогічною діяльністю. Професійно-педагогічна спрямованість може формуватися двома напрямками: з одного боку, шляхом професіоналізації процесу навчання, підвищення якості викладання та застосування активних методів навчання, з другого боку – залученням до такої діяльності, яка вимагає обов'язкового застосування не лише професійних, але й педагогічних знань, умінь і навичок [7].

В результаті цього процесу відбувається не тільки професійне становлення особистості, а й її гармонійний розвиток, розширення світогляду, формування життєвих цінностей [7]. Одним із завдань консультативного психолога є – формування професійної спрямованості особистості, яке має важливе значення. Формувати професійну спрямованість, консультант може за допомогою таких вправ:

1. Закріплення в педагога позитивного ставлення до професії, інтересів, схильностей та здібностей до неї.

2. Формувати в педагога прагнення удосконалювати свою кваліфікацію після закінчення вищого навчального закладу, а також під час педагогічної діяльності.

3. Вчити педагогів задовольняти свої основні матеріальні та духовні потреби.

4. Підтримувати постійність в обраному виді професійної праці.

5. Розвивати ідеали, погляди, переконання, престиж професії у власних очах спеціаліста [6, 228].

Поняття “компетентність” (лат. *competens* – відповідний, здібний) означає коло повноважень будь-якої посадової особи чи органу; володіння знаннями, досвідом у певній галузі. Під професійною компетентністю педагога розуміють особистісні можливості учителя, які дозволяють йому самостійно і ефективно реалізувати цілі педагогічного процесу [8]. Для цього потрібно знати педагогічну теорію, уміти застосовувати її в практичній діяльності. “Компетентність” визначає рівень професіоналізму особистості, а її досягнення відбуваються через здобуття нею необхідних компетенцій, що є метою професійної підготовки фахівців. Педагогічна компетентність учителя - це єдність його теоретичної і практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності. Професійна компетентність вчителя – це сукупність

його особистісних якостей, загальної культури та кваліфікаційних знань, умінь, методичної майстерності, гармонійна інтеграція яких в педагогічній діяльності дає оптимальний результат. На перший план висуваються внутрішні фактори вчителя: особистісні якості, тобто структура особистісних здібностей та рис характеру, його загальна культура, управлінські та організаторські можливості, а вже потім – кваліфікаційна компетентність, яка передбачає знання, уміння, навички з отриманої спеціальності.

Професійно-педагогічна компетентність вчителя є складною багаторівневою стійкою структурою його психічних рис, що формується внаслідок інтеграції досвіду, теоретичних знань, практичних умінь, значущих для вчителя особистісних якостей і має окреслені суттєві ознаки (мобільність, гнучкість і критичність мислення) [9]. На перший план висуваються внутрішні фактори вчителя: особистісні якості, тобто структура особистісних здібностей та рис характеру, його загальна культура, управлінські та організаторські можливості, а вже потім – кваліфікаційна компетентність, яка передбачає знання, уміння, навички з отриманої спеціальності. Професійна компетентність – це базова характеристика діяльності спеціаліста; вона включає як змістовий (знання), так і процесуальний (уміння) компоненти і має головні суттєві ознаки, а саме: мобільність знань, гнучкість методів професійної діяльності і критичність мислення. На основі цього запропоновано таке розуміння професійно-педагогічної компетентності.

Професійно-педагогічна компетентність вчителя є складною багаторівневою стійкою структурою його психічних рис, що формується внаслідок інтеграції досвіду, теоретичних знань, практичних умінь, значущих для вчителя особистісних якостей і має окреслені суттєві ознаки (мобільність, гнучкість і критичність мислення) [9]. Нині встановлюються нові вимоги до трудової діяльності наших співгромадян: якості їх професійної підготовки й професійної компетенції, рівня соціально-професійної мобільності, конкурентоздатності на ринку праці та в різних сферах виробничої діяльності. Основними структурними елементами педагогічної компетентності є: теоретичні педагогічні знання, практичні вміння, особистісні якості педагога. Теоретичні педагогічні знання передбачають зміст психолого-педагогічних знань, які визначені навчальними програмами.

Основні показники педагогічної компетентності вчителя, з якими повинен працювати психолог-консультант - це передусім:

- особистісні якості, особливо перетворювальні та психологічні;
- усвідомлення ролі педагога у вихованні громадянина, патріота;
- безперервне підвищення загальної та професійної культури;
- пошукова діяльність педагога;

- володіння методами педагогічного дослідження;
- конструювання власного педагогічного досвіду;
- результативність навчально-виховного процесу;
- активна педагогічна діяльність, спрямована на перетворення особистості учня й учителя [10].

Педагогічна майстерність – це найвищий рівень педагогічної діяльності, який виявляється в тому, що у відведений час педагог досягає оптимальних наслідків, «синтез наукових знань, умінь і навичок методичного мистецтва і особистих якостей учителя», комплекс властивостей особистості педагога, що забезпечує високий рівень самоорганізації педагогічної діяльності, ґрунтується на високому фаховому рівні педагога [11]. Розглядається як вияв власного «Я» у професії, як самореалізація особистості вчителя в педагогічній діяльності, тому визначається як вища, творча його активність, що передбачає доцільне використання методів і засобів педагогічного взаємовпливу в кожній ситуації навчання та виховання. Така доцільність є результатом засвоєння системи знань і уявлень про закони навчання, технології розвитку дитини, а також індивідуальні особливості педагога, його спрямованість, здібності та психофізичні дані. Критеріями педагогічної майстерності є гуманність, науковість, педагогічна доцільність, оптимальний характер, результативність, демократичність, творчість (оригінальність). Консультативна робота з даним компонентом професійної позиції, полягає в розвитку елементів педагогічної майстерності, а саме в: гуманістичній спрямованості діяльності, професіоналізмі, розвитку педагогічних здібностей, педагогічній техніці [14]

Консультативна робота з даним компонентом професійної позиції, полягає в розвитку елементів педагогічної майстерності, а саме: гуманістичної спрямованості діяльності, професіоналізмі педагога, розвитку педагогічних здібностей, педагогічній техніці [14].

Висновок. Аналіз складових професійно-особистісної позиції педагога відносно загального процесу його особистісно-професійного становлення дозволяє розглядати її як: фактор особистісно-професійного становлення, оскільки ініціює протікання цього процесу; показник особистісно-професійного становлення, тому що фіксує і виражає якість особистісно-професійного становлення у певний відрізок часу; характеристика ступеня особистісної, суб'єктної включеності педагога в процес власного особистісно-професійного становлення, визначаючи тим самим глибинний, внутрішній рівень процесів, що відбуваються зі спеціалістом.

Література

1. Артамонова Е.И. Философско-педагогические основы развития духовной культуры учителя: автореф. дисс. док. пед. наук. – Москва: 2000.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. – Кн. 2. – Київ: Либідь, 2003.

3. Братусь Б.С. Аномалии личности. – Москва: Наука, 1988.
4. Василькова Ю.В. Лекції з соціальної педагогіки (на матеріалахвітчизняної освіти). – 2-е изд. Изд-во ГФ "Поліграф.ресурси". – Москва: 1998.
5. Ведерникова Л.В. Подготовка педагога как творческого профессионала: [учебное пособие]. – Ишим: Изд-во ИГПИ им. П.П. Ершова, 2006.
6. Іванченко Є.А. Дослідження щодо виявлення професійної спрямованості студентів та результати її формування в системі інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів // Наука і освіта. – Одеса: 2009. – № 10.
7. Ільченко О.В. Теоретичні основи формування професійної спрямованості майбутніх учителів // Педагогічні науки. – Суми: 2006. – Ч. 2.
8. Исаев И.Ф. Теория и практика формирования профессионально-педагогической культуры преподавателя высшей школы. – Москва-Белгород: 1993.
9. Кан-Каліко В.А. Техніка педагогічного спілкування / Учителю пропедагогічної техніки. – Москва: 1987.
10. Маркова А.К. Психология профессионализма. – Москва: 1996.
11. М'ясоїд П.А. Загальна психологія: Навч. посібник. – 2-е вид. – Київ: Вища школа, 2001.
12. Нагавкіна Л.С., Крокінская О.К., Косабуцкая С.А. Соціальний педагог: введення в посаду: Сб. матеріалів. – Санкт-Петербург: КАРО, 2000.
13. Пономаренко О.Г. Формування професійної спрямованості майбутніх фахівців аграрного профілю на початковому етапі вивчення іноземної мови // Науковий вісник. – Київ: 2008. – Вип. 121.
14. Столяренко А.М. Общая педагогика. – Москва: 2006.
15. Слостенин В.А. Педагогика: [учебное пособие]. – Москва: 1997.
16. Шевченко Л.М. Професійна спрямованість: методологічний аспект // Наук. Вісн. – Київ: 2005. – Вип. 88.

Y. Karpenko. Theoretical aspects of research of psychological features of professionally-personal position of teachers.

This article is devoted to the psychological features of professionally-personal position in pedagogical activity, its basic professional components are analysed.

Key words: professionally-personality position, professional mastery, professional competence, professional orientation..

УДК 37.015.3:159.942.01(100)

Є. О. Клименко

ЗАРУБІЖНІ ТЕОРІЇ ФОРМУВАННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ ДРУЖНІХ ВЗАЄМИН

У статті аналізуються теорії формування та становлення дружніх взаємин у закордонній психології, проведено теоретичний аналіз закордонних публікацій останнього сторіччя щодо теорій психологічного впливу та переконання у взаємовідносинах з метою формування та становлення дружби.